

(1)

וַיֵּשֶׂא אֶת־הָאֲרֶבֶה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָּה סוּף
 לֹא נִשְׂאָר אֲרֶבֶה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל
 מִצְרַיִם: = וַיִּחַזַק יְהוָה אֶת־לֵב פְּרַעֲהַ
 → וְלֹא שָׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פֶּלֶא וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטָּה יַדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם
 וַיְהִי הַיָּסָד עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּמָּשׁ

ית נובא ודמחי קימא דסוף קא
 אשתאר נובא חד בכל תחום
 מצרים: כ ואתקף י ית קבא
 דפרעה וקא שלח ית בני ישראל:
 כו ואמר י קמושה ארים ידך על
 צית שמאי ויהי השוכא על
 ארעא דמצרים בתר דיעדי

לקט בהיר

רש"י

ונעשג השדה הרי זכר עשג לנדו, לזה אמר שהעלים שבאלין
 נקראו ג"כ ירק מטעם זה עלמנו שהעשג נקרא ירק מפני
 שמראהו ירוק, ומביא ראיה מהלעז (רא"ם): (כב) נקרא
 ים שבול המערבי של ארץ ישראל הוא הים התיכון
 (ראב"ע): (כג) כבר אמרנו שדעת רש"י ו"ל שהכתוב
 באומרו רוח מערבי הכוונה שבארץ ישראל נשג רוח מערבי,
 לזה טרח למצוא פתרון היאך יהיה זאת שרוח מערבי שבא"י
 ישא את הארצה ויתקעהו בים סוף, הלא ים סוף במערבו של
 ארץ ישראל, לזה אמר שאם מדקדק בתחומין (פי' כשאומר
 הכתוב היאך יהיו תחומי ארצנו צפ' משפטים) ובגבולות
 העולם מראה שהים סוף אשר הוא במזרחו של מזרים ונמשך
 מן הצפון לדרום אחר שנמשך כן משך רב נתעקס ונתרחב
 ללד מזרחו של עולם, נמצא שאם חלק מן א"י ללד דרום אהה פוגע בים סוף, וגם אח"כ נרחב עוד משך רב ללד מזרח,
 ואותו החלק הוא מן א"י ללד מזרחית דרומית, ומביא ראיה מן הכתוב שאומר שיצא עוד זמן והקב"ה ישיא את גבולינו מים
 סוף (מרוח מזרחית דרומית) עד ים פלשתיס שהוא במערב והוא חלק גדול מהד, ולפי"ו ינחא שרוח מערבית אשר הגביה
 את הארצה ממזרים והלך דרך א"י עד הים סוף שבגלד מזרחית דרומית של א"י ושם תקע את הארצה: (כד) ופי' רש"י
 שם פלשתיס יושבים על שפת הים האחרון במערבה של ארץ ישראל: (כה) ההוכחה, כי מאומרו וישא את הארצה מה חסר
 מן הכתוב הלא אמר שפרה המכה, גם אמר ויתקעהו ימה סוף הלא גמר המחמר ולמה עוד מחמר השני לא נשאר ארצה
 אחד, ואם לומר שממש לא נשאר אחד, מה ילא לנו מזה, הלא ודאי שאפילו מה שהיה ברצונם שיסחרו לא נשאר, ופשוט,
 אבל גבי ערוב נריך לומר שלא נשאר אחד שאפילו אחד יכול לעשות היוק רב, ואין לדרוש שמלחו מהם וגם אותם סרו, הלא
 מאומרו ויסר נשמע שלא מתו שם: (כו) קודם כל נריך לנו לדעת ספרת רש"י בענין זה בכלל, ואח"כ נוכל לידע פירוש
 פירושו בציונה הכתוב, הנה לפוס ריהטא נראה שר"ל כי חשכות זו היתה הולכת וגדלה בכל עונה שבהתחלת היום נתגדל
 החשכות ואח"כ כשבא הלילה נתגדל עוד וכן בכל משך הזמן, אבל טעות הוא זאת, ולא עלה על דעתו לומר כן, הלא ספרתו
 שמכה זו של חשך לא היתה סתם חשכות כמו חשכות לילה הרגיל בעולם כשנחכסה השמש ונעדר האור ונשאר חשך, שא"כ
 לא יהיה ניכר המכה ויאמרו שהשמש עקס מהלכתו ללד אחר, או נחכסה בעננים, ועוד אפילו יהיה ניכר המכה זה יהיה רק
 ציום ולא בלילה ולא יהיה א"כ ו' ימים אלא ג' וחצי יום, לזה נהכרת שלא היתה חשך הרגיל אלא יותר ממנו, אבל היתה שזה
 נמשך כל הג' ימים, וזהו ענין פירושו הערב, הנה מחמר ויהי חשך על ארץ מזרים לא בא בפירושו, כי פשוט הוא, שאמר
 הקב"ה שיבא על מזרים מכת חשך, והוא"ו שבראשו ג"כ פשוט הוא כמו סתם ווי"ן בתורה שמערתם לחבר ולהמשך
 הפיפור זה אחר זה, משא"כ וא"ו של וימש הוא במקום חיבה, כלומר" ובאילו אמר ואותו חשך שאמרתי יאמש חשך,
 ופירושו של חיבת ימש מפרש אח"כ שהוא כמו ויאמש שפירושו יחשיך, כי אמר וערב פירושו חשיכה, וכמו שמתחבת חשך
 נעשה יחשיך כמו כן מחיבת אמש נעשה יאמש, וא"כ הוא עו"ה: (ז) חשך שאמרתי יאמש יחשיך (חשך) מחשך לילה הרגיל,

רוח מערבי^{כב}: ימה סוף. אומר הני בים סוף הים
 מקלחו במערב כנגד כל רוח דרומית, וגם במזרח
 של ארץ ישראל^{כג}, לפיכך רוח ים תקעו לארצה
 צימה* סוף כנגדו, וכן מלינו לענין החומין שהוא
 פונה ללד מזרח, שנאמר (כ"ג י"ג) מים סוף ועד ים
 פלשתיס, ומזרח למערב, בים פלשתיס במערב הים,
 שנאמר בפלשתיס (נפ"י כ"ג) יושבי הצל הים^{כד} גוי
 כרתים: לא נשאר ארבה אחד. חף המנוחיס^{כה}
 שמלחו מהם (כ"ד - ע"ה וד"ה י"ג) (כ"ה) וימש חשך.
 ויחשיך עליוסם חשך יותר מחשכו של לילה^{כו}, וחשך*
 של לילה יאמש ויחשיך עוד: וימש. כמו ויאמש, ים

שינוי טעמאות י בים סוף י חשך

חלב קנ יטולו ביה אור למשקמת - הכריה מזלג האור ותוקפו

חֲשֵׁךְ: כב וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֲשֵׁךְ־אֲפֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם

קבל דיקיא: כב וארים משה ית ידה על צית שמא ויהו חשוק

לקט בהיר

רשי

ורשי בלשונו חזר דבר חשך ב' פעמים כדי להסביר הדבר ביתר שאת, אמר ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה, וחזר לומר דבר זה עצמו בלשון אחר, ואמר, וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד, והבן (לברש - מ"ל - ד"ד): כזו חזינה זו "קבל" פירושו אופל, שכן מרגום בפסוק הסמוך חשך אפילה חשך קבל, ומביא את האונקלוס מפני דהקוה שיש בפירושו חסרון האל"ף כנזכר, ועוד שהיה די לומר וימש חשך על ארץ מצרים, ומיוחד הוא אומרו ויהי חשך, אבל גם בזה לא נחא ליה מפני הוא"ו וכמו שמפרש והולך, לזה מביא גם המדרש (מ"ל), וממה שראינו אחר האמת שהיו ב' מיני חשך נוכל לומר שבמכוון אמר הקב"ה בלשון זה של וימש שנוכל לפרש בו בין לשון אמש על ג' ימים הראשונים ובין לשון ממשש על ג' השניים, ואלו ואלו וכו' (נח"י): (כח) כי לפי האונקלוס יהיה פ' הכתוב ויהי חשך שיבא מכת חשך, אבל אם יבא המכה בלילה אינו ניכר ואינו שום מכה שהלא גם בלא זה הוא חשך, לזה אמר הכתוב אימתי יבא המכה כשימש חשך פ' בזמן שהיה לרין להיות

לנו תיבות הרצב חסרות אל"ף, לפי שאין הכרת האלף נכרת כל כך חזן הכתוב מקפיד על הסרובה, כגון (שש"י י"ג ב) ולא יהל שם ערבי, כמו לא יהל, לא יעה חלבו, וכן (כ"ג כ"ג ב) ותזרני חול, כמו ותזרני, ואונקלוס מרגם* לשון הסרה, כמו (י"ג כ"ג) לא ימיש, בחר דיעדי קביל"י ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום, אבל חזן הדבר מיושב על הוא"ו של וימש"י לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך, ומדרש הגדה (פ"ד - תה) פותרו לשון (דכ"י כ"ה כ"ט) ממשש"י בלחרים, שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש*: (כב) ויהי חשך אפלה וגו' שלשת ימים וגו'. חשך של אופל"י שלא ראו איש את אחיו (איותן) ג' ימים, ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מההתו, יושב חזן יכול לעמוד ועומד חזן יכול לישב (כ"ד - תה), ולמה הביא עליהם חשך"י, שהיו בישראל באתו הדור* רשעים ולא היו שיינו נוסחאות: מרגום: ממשות - ממשו: פאורו הדור פושטו

קבל בקב ארעא דג ימין: כג קא חזו אנ וקא קמו אנש מתה ימין וקבל בני נהורא במוחבנהון פרעה קמשה ואמר

רוצים ללחא ומתו כב מלצים* במפלתם ויל שחפשו ישראל ורחו ל מהן והיו אומרים חי רחיתו בביתך ובמקו ימים. שלוש של ימים שיינו נוסחאות: מפורים: י"ג ב' רזון רבינו בזה לפרש הו ומי"ו הוא לחבר ולקשר אחות, ואמר שידענו זא בפירושו לחלק בין מיבת דבר שהיה כגון ימים ל ובלשוננו דריי"הייט, וא' אחותו של אחי אדם, ו' שלשה דברים, אך איני ל לחלק בין שלשה ובין של שלשה, גם יש אומרים כי פי פשוטו (כי ודאי שיש הוא שגם פשוטות תורת

נחכונו אל האמת כי כג' ימים שלא ראו ו' כג. ולכל בני יש ולכל"י שיהיה הולך לבית הכ המלריים"י. או יכ ואמר שהוא אור ב

ל) ומה יהיה חסר אם יא

אור החיים

כב. ויט משה את ידו. לל"ד למה במכת הארצה הסמוכה לה הגם שאמר אליו ה' נטה ירך אמר הכתוב ויט משה את מטהו וגו"י) וגם בכל המכות לא היתה מכה שהזכיר בה נטיות יד אלא מטה ובמכה זו אמר את ידו. ואולי שיחכוין

אור בהיר

כז) הרי שפירוש נטיות ידו במטהו. כח) פירוש ממקום קדוש עליון. כט) אם כן חזרה קושיא לדוכמיה.

שְׁלֶשֶׁת יָמִים: כג לְאֶרְאֹ אִישׁ אֶת-
 אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחַתָּיו שְׁלֶשֶׁת
 יָמִים וְלִכְלֹבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר
 בְּמוֹשְׁבֹתָם: לד וַיִּקְרָא פְרָעָה
 אֶל־מִשֶׁה וַיֹּאמֶר לָבוּ עִבְדֵי אֶת־יְהוָה

קבל בקר ארעה ומצרים תקתא
 יומין: כג לא חזו אנש ית אחוהו
 וקא קמו אנש מתחתוהו תקתא
 יומין וקבל בני ישראל הוה
 נהוקא במושבנהון: לד וקרא
 פרעה למשה ואמר אזילו פלחו

ית
 שוך
 רת
 גה,
 לא
 יני,
 לא
 זור
 (ח)
 יר -
 ים,
 *:
 יו:
 ג'
 זה
 מד
 סס
 יזו
 חס
 ימו
 ה,
 רת
 מו
 ס,
 שז
 זר
 קך
 ות
 יא
 ס
 זך
 יד
 ז)
 ס

לקט בהיר

רש"י

עליהם מכות גדולות וקשות ולמה אחר שהתרים עוד הניח
 מכה קלה וקלושה לגבי הראשונות (ב"ב), לזה מירך שהיו
 ב' טעמים בדבר, ובג' ימים הראשונים היה די שלא יראו
 מיתת רשעי ישראל, ובמכוון לא היה חשך עב שלא היה לורך
 לשדד המערכות כל כך, גם להודיע לישראל שנשנילם עשה
 ב' מיני חשך, ובג' ימים השניים היה לורך נחשך עב כדי
 שילכו ישראל לנעמ לחפש בכל מטמנותיהם (מ"ל): (לב)

רוצים ללכת ומתו בשלשת ימי חפלה כדי שלא יראו
 מלרים* במפלתם ויאמרו חף הם לוקין כמונו, ועוד
 שהפשו ישראל וראו את כליהם וכשילאו וכיו שואלין
 מהן וכיו אומרים אין בדינו* כלום אומר לו* אני
 ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא (סג - סז): שלשת
 ימים. שלוש של ימים יב', טרליני"א בלע"ז, וכן שבטח
 שני טעמות * מצרים * ביר * אמרים חס

רזון רבינו בזה לפרש החילוק שבין שלשה ושלושה שבטח, שאין חיי"ו זו מורה לשון נקבה שהלשון נקבה שלש שבטח,
 וחיי"ו הוא לחבר ולקשר את התיבה לתיבה שלאחריו, וכן הוא המשפט בכל קישור שהה"א נהפך לחי"ו, טובה טובת, אחוה
 אחות, ואחר שידענו זאת לריך ביאור היאך אפשר לקשר גם המספר הלא אי אפשר לומר שלשה של ימים, לזה בא רש"י
 בפירושו לחלק בין תיבת שלשה שהוא גם מספר ובין שלשה שהוא גם דבר, כלומר כשתקח ותלך ג' דברים ביחד, יהיה אחת
 ובלשוננו דריי"הייט, ואם הוא גם דבר או נכון הקישור, למשל אחוה היא גם דבר, שמו של שדה זו הוא אחוה, לפי שהוא
 אחותו של אחי אדם, ואומר אחוה של ראובן או אחות ראובן ולא של שמעון, כמו כן דבר זה, שמו שילוש, מפני שיש בו
 שלשה דברים, אך איני יודע מה זו דברים, לזה אמרין שלוש של ימים או שלשת ימים (רא"ס), ויש כמה שיטות בדבר זה
 לחלק בין שלשה ובין שלשת, יש אומרים שלשת פירושו רגופים אשר לא כן שלשה, ויש אומרים שלשת פירושו שום ולא כן
 שלשה, גם יש אומרים כי שלשה פירושו שלימים אבל שלשת יכול להיות חסרים, וכו', אבל לכולם אית להו פירכא, והעיקר על
 פי פשוטו (כי ודאי שיש בכל קוץ וקוץ רמזים וסודות אין שיעור) שאין שום חילוק ביניהם לענין המשמעות, אלא דבר ידוע
 הוא שגם פשוטות מורחבו הקדושה נכתבה ביופי ובמליצות אשר חס חלף כל כותב מומחה שבטולם ומעולם ועד עולם לא

אור החיים

נחכונו אל האמת כי ב' מיני חושך היו אחד שמשם
 בג' ימים שלא ראו וגו' וא' שמשם בג' ימים אחרים
 שלא קמו וגו':
כג. ולכל בני ישראל היה אור וגו'. דקדק לומר
 ולכל' לומר שכל אחד ואחד מישראל
 שהיה הולך לבית המצרי היה לו אור צמושבוחם של
 המצריים^ל. או יכוין לומר אור זה מנין מולאו
 ואמר שהוא אור צמושבוחם^ל וחסר תיבת אשר

והרבה מקראות יקלרו כן, והכוונה ע"ד אומרים ז"ל
 (שס) כי הרשעים מהכסים בחושך, והוא אשר
 יוכה המלרים הרשעים, וכנגד הלדויקים עליהם
 ירח ה' ב"ה ואובציו כלאת השמש בגבורתו ומאור
 מושבותם ליוכ להם ה' ב"ה חלק א', והוא אומרו
 אור צמושבוחם:
כד. ויקרא פרעה וגו'. פי' אחר ששלמו ימי
 החשך כי קודם לא קמו איש וגו',

אור בהיר

ל) ומה יהיה חסר אם יאמר ולבני ישראל וכו'. לא) דאם לא כן אלא צמושבוחם של ישראל, יהיה פחירה עם מה שאמר ולכל בני
 ישראל. לב) פירוש ממקור האור. לג) ולא אמר להספיל להסיר החשך.

76

י' יב. בפסוק ויאמר ה' אל משה נטב ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וגו' ולכל בני ישראל ה' אור צמושצוחם, וכבר זכרנו ביאר זה לעיל (שמות ע' י"א) יעו"ש, ועוד יש לדקדק למה צמכה זה אור נטב ידך על השמים, ועוד ולכל בני ישראל ה' אור וגו' מאי שנא מכה זו שהולך לאומרו שלא ה' לישראל, הא כל עשר מכות שהיו למצרים לא היו לישראל.

ואגב נבאר פסוקי פרשה צלח (שמות טו) וילכו שלשה ימים במדבר ולא מצאו מים, ויצאו מרחק ולא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים הס, וילוו על משה וגו' ויורכו ה' עץ וגו', ויאמר אם שמוע השמע לקול ה' אלהיך ויהישר צעיניו תעשה וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך, והכפיקות רבו, א' וכי זה הוא כל העושה שיעשה להם עזר שהעיו מעשיכם שכל המחלה לא אשים עליך, (כט) ועוד מה אני ה' רפאך לפי זה.

וגראה להבין ענין מכות צבורות שהיא ראש לכל המכות כמו שנאמר (שמות ז)

והנה לא שמעת עד כה, (ו) משמע שהיא העיקר, ויש להבין מהו ענין המכה זו בצבורים דוקא.

וגראה לי לבאר המשך הפסוקים כה אמר ה' כחצות הלילה אני יולא בחוף מצרים, ומת כל צבור בארץ מצרים מצבור פרעה וגו', ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וגו', ולבסוף כתיב ועברתי בארץ מצרים, פירש רש"י צעם מכלחא כמלך העובר ממקום למקום וכו', אעשה שפעים אני ה', והכפיקות רבו למה לי' אני יולא, ועוד מאי ומת כל צבור דהוי לי' למימר אני מכה כל צבור, ועוד (לא) מאי כמלך העובר וכו', ועוד מאי אעשה שפעים אני ה', ועוד מאי זה דקאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו' שהוא חמוה.

וגראה לי דאיתא צע"ס (גדרים ח:) לעתיד הקדוש צרוך הוא מוליא חמה מנרחקה, (לג) הרשעים נדונין זה ולדיקים מתרפאין זה, שנאמר (מלאכי ג) ורחק לכם יראי שמי שמש לדקה ומרפא בכנפי' וכו'.

נועם לתולדות

(לא) מה תלוי מיתת בכורים בענין מלך העובר ממקום למקום, וגם עשיית השפטים מה תלוי בהעברה ממקום למקום, ומה ענין לזה זאת דלכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו.

(לב) לעתיד הקב"ה מוציא החמה והשמש מהנרתיק שבה השמש, ויהי חום גדול, והרשעים נדונים בה להשרף מהחממות הגדולה, ולצדיקים יהי' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ויתרפאו בה.

החיים ותענוגי התענוגים, ואמר למען שתי אותותי אלה בקרבך, היינו דעל ידי שירד ממדריגתו ידבק עצמו באלו האותיות, ויהיו בקרבך ודבוק בו. אור האין סוף שהוא תענוג התענוגים.

(כט) אם לא ישים בו המחלה אין מקום לרפואה, ומהו אומר אני רופאך.

(ל) לא שמעת עד כה, פירשיז"ל עד מכת בכורות שנאמר בו כה אמר ה', משמע שזה העיקר.

והענין (לג) כי בארתי שהלכו שלשה חורה לכך שוב לא יכלו מרים ה"ס, וכמו שכחצ דיעות כמו שיש חולי בו נדמה לו למר, כך יש נ להם מחיקות החורה יעו"ש.

והנה סייס הרמז"ס החכמים שהם וכילד היא הרפואה, א עלמו בציון הרצה, וישצ בלוי הסחצות וכו' וכיו שיעקר ממנו גוצה ה האמצעי וכו'.

וזהו עלמו שרימוז הכ המזכר לעיל, וכו עץ, (לד) כי החכם נ

(לג) הלכו שלשת היינו שלא עסקו בת צמא לכו למים, ולכן ממרה כי מרים הם, הי מרים ונדמה להם מו ומרירות, כי כמו שחוק למר כן לחולה הנפש למר.

(לד) לא תשחיו בזוה"ק שלא ישחית א לפי שנותן עצה טובד היצה"ר, וגם כאן הי' לשמוע בקול הת"ח, ונמתק המר במר, הי הת"ח הי' מר, היינו

שכח :
כח ז

אמר :
בחוק
מזכור
ז כלב
מזרים,
העובר
ני ה'
ד מאי
כה כל
, ועוד
אי זה
שכח

ה (ח):
מוליא
כה
וכי ג)
מרפא

מלך
פטים
ענין
כלב

חמה
חום
שרף
דחה
פאו

← והענין (ג) כי בארתי לעיל (יתרו ע' ר"ב) על שהלכו שלשה ימים בלא מים בלא חורה לכך שוב לא יכלו לשחות מים ממרה כי מרים ה"ם, וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב מהל' דיעות כמו שיש חולי הגוף שאז טעם המחוק נדמה לו למר', כך יש חולי הנפש אשר נדמה להם מתיקות החורה והעבודה למרה וכו' יעו"ש.

← והנה סיים הרמב"ם שהרפואה שילך אלל החכמים שהם רופאי הנפשות וכו', וכילד היא הרפואה, אם ה' גבה לב יבג עלמו בציון הרבה, וישב למטה מן הכל וילבש בלוי הסחבות וכו' וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר ממנו גובה הלב, ואז יחזור לדרך האמצעי וכו'.

וזהו עלמו שרימו הפסוק עלמו הרפואה הנזכר לעיל, וכמו שנאמר ויורכו ה' עץ, (לד) כי החכם נקרא עץ כמו שנאמר

(דברים ב) לא תשחית את עצה, (זהר בלק רב). הוא הנותן עצה טובה להנצל מעצת יצר הרע וכו', ורבותינו ז"ל (תנחומא בשלח) דרשו שהי' עץ מר ומתק מר צמר, ראה לומר שנתן לו עצה שהוא מר לנהוג בציון וכיוצא בזה, ועל ידי זה נתרפא וימחקו המים מימי החורה (לה) וכל המשך הפסוקים יבוארו אחר זה.

→ עוד יש לבאר עץ מר, דאיחא צ"ס תענית דף כ"ד ע"א דבי נשיאה גזרו תעניתא ולא אחי מערה תנא לכו אושטיא זעירא דמן חזריא וכו' אם מעיני העדה נעשה לשגגה (לו) משל לכלה שהיתה צביח אבי' בזמן שעיני' יפות אין כל גופה לריכה צדוקה, עיני' ערוטות כל גופה לריך צדוקה, ופירש רש"י כי עיני העדה שהם ראשים מאורין עיני העם, ואם עיני העדה רשעים דלת העם אין לריך צדוקה מה מעשיהם וכו', אחו עבדי' ומלערי ליה, אמרו בני מחתי' שבקי לי' דהא נמי

נועם לתולדות

וכיוצא בזה, ועל ידי זה נתרפא וימחקו המים, היינו שמימי התורה שעד עכשיו נדמה לו שהוא מר נהפך לו עכשיו להיות מתוק.

(לה) הפסוקים יבוארו באות (מג).

(לו) רשיז"ל פירש דראשי העדה נקראים "עיני" לפי שהם מאירים עיני העם, וכשגזרו תענית גשמים ולא נענו דרש להם דאם עיני העדה הם רשעים זה גורם שגם דלת העם יהיו כן, ואז ציערו אותו עבדי הריש גלותא לפי שאמר דעיני העדה הם רשעים, ואמרו בני עירו להעבדים שגם אותם רגיל לצער, אבל בראותם שכוונתו הוא לשם שמים מניחים אותו, ולכן תניחו

(לג) הלכו שלשת ימים ולא מצאו מים, היינו שלא עסקו בתורה שנאמר בה כל צמא לכו למים, ולכן לא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם, היינו שהם עצמם נעשו מרים ונדמה להם מתיקות התורה למרה ומרירות, כי כמו שחולה הגוף טועם המתוק למר כן לחולה הנפש נדמה מתיקות התורה למר.

(לד) לא תשחית את עצה, דרשו בזוה"ק שלא ישחית את הת"ח, הנקרא עץ לפי שנותן עצה טובה היאך להנצל מעצת היצה"ד, וגם כאן הי' ויורדו ה' עץ, היינו לשמוע בקול הת"ח, ואחז"ל שהי' עץ מר ונמתק המר במר, הכוונה שהעצה שנתן הת"ח הי' מר, היינו לנהוג עצמו בבזיון

מזער לן כיון דחזינו דכל מילי לשם שמים
שבקינ ל' וכו' יעו"ש, ויש להבין מה זה
שאמרו הא נמי מזער לן וכו'.

ונראה לי (לא) דצרחי במקום אחר
(בראשית ע' פ"ה) (קנא): וכו' יעו"ש,
אם כן צוה מזער לן שאין אהנו מוחזקין
לעובדים לכך עיני העדה טרופות ורכות, ומכל
מקום כיון דלשם שמים נחזינו לא אמרינן ליה.

ובזה יוצן (לה) ויורכו כ' עץ שבי' עץ (מר)
באופן [מר], ולא המחיק מר צמר ולא
בחנופה ודברים רבים וק"ל.

נועם לתולדות

לו גם אתם, ולכאורה אין מובן במה מצער
את בני העיר שיהא סבה שישאו לו פנים בי
ריש גלותא, ואדרבא הלא תלה כל האשמה
בהריש גלותא ולא בהם.

(לז) הכתוב גמר חסיד פסו אמונים
מבני אדם, פירש מהרי"ל פוסטנר שלכן גמר
חסיד ואין חסיד לפי שפסו אמונים מבני
אדם ההמונים, שההמונים גרמו להיות גמר
חסיד, ויבואר עוד להיפוך שלכן פסו
אמונים מבני אדם ההמונים לפי שגמר
חסיד, שהחסיד גרם להיות פסו אמונים
מבני אדם ההמונים, שעיני העדה צריכים
לתלות בעצמם שהם הגורמים לההמונים,
וההמונים צריכים לתלות שהם הגורמים
חטאת עיני העדה, נמצא שמה שציער את
הבני העיר הוא שאמר שהם הגורמים, וזה
שאמרו בני העיר שגם אותם מצער, היינו
שגם לבני העיר אומר שעיני העדה ומנהיגי
הם טרופות ורכות ולא טובות לפי שבני
העיר אינם מוחזקים לטובים ורכים, נמצא
שבני העיר גורמים המנהיגים לא טובים,

העולה מזה (על) כי אין לרשעים גיהנם יותר
מאם שמכניסין אותן לגן עדן, שאין
שם אכילה ושתי' וחאות עולם הזה, רק
הלדיקים יושבין ועטרותיהן צראשיהם, הם
שהיו פחותי הערך צעיני גסי הרוח שהיו
סרוחים צעיניהם כמו שאמרו (סוטה מט):
וחכמת סופרים תסרת, ועתה הם צראש
הקדושים ומחזקתן צחענוגי החורה והתפלה,
והענג לרשעים הם נגע שלא הורגלו צוה,
ומה אם מי שלא למד ג' ימים הם מרים
אלו, מכל שכן זה שלא הורגל כל ימיו צוה,
שכח עתה לו מרה מה שהוא מתוק, ושמים
אור החורה לחשך צעיניהם.

ומעתה אין לצער אותו על שגם לעיני
העדה אמר שהם הגורמים. (ראה אות עט).

(לח) ויורהו ה' עץ, דרשו חז"ל שהי'
עץ מר והמתיק מר במר, היינו שדיבר
דברים קשים גם לראשי העדה וגם
להמונים, ולא החניף בדברים רכים רק
במר ודברים קשים, וזה הי' הרפואה האמתית.

(לט) גיהנם היותר קשה להרשעים גסי
הרוח הוא מה שמכניסין אותם להגן עדן
ורואים שהצדיקים שהיו פחותי ערך
וסרוחים בעיני הרשעים כנאמר וחכמת
סופרים תסרת, הם יושבים עכשיו בראש
הקדושים ועטרותיהם בראשיהם ומתעדנין
בתענוגי תורה ותפלה, וזה הענג בעצמו
הוא אותיות "נגע" להרשעים מקל וחומר,
דאם מי שלא למד שלשה ימים כבר מרים
אצלו הדברי תורה, מכל שכן מי שלא
הורגל מעולם ללמוד בוודאי שמר אצלו
המתוק של תורה, ושמים בעיניהם את אור
התורה לחושך.

וזהו ציור הפסוק כי
אל משכ נעב ל
רצה לומר נעב ידך ל
רוחניים שהוא על השמי
ובזה ויכי חשך על אי
הולכים אחר תענוג תאו
גבול ומזר ולא הורג
רוחניים בחורה ותפלו
החורה ותפלה הוא לה
לחשך.

מה שאין כן לכל בני
בחור ישראל שו
הי' אור במושבותם, ו
נחשב להם אור כי
מושבותיהם, אין להם
כי אם ישב אהל חורו

(מ) ארץ מצרים,
שהולכין אחר תענוג
שהוא דבר שיש לו כ
ידך על השמים, היין
השפעה מהדברים
תורה ותפלה ושאר
חושך על ארץ מצו
חושך אפלה לאלו
מצרים, כי הם אינם
על השמים, והם שם
ותפלה.

(מא) לכל בני י
דלאלו שהם בתואר
ותפלה, להם הי' נו
שהם על השמים,
הדברים הי' לה
"במושבותם" שהם

← וזהו ציור הפסוק הנזכר לעיל ויאמר ה' אל משה נעב ידך על השמים, (מ) רצה לומר נעב ידך להמשיך למטה דברים רוחניים שהוא על השמים כמו תורה ותפלה, וצדקה ויחי חשך על ארץ מצרים, לאלו שהם הולכים אחר תענוג האור עולם הזה שיש לו גבול ומגזר ולא הורגלו בדברים שמימיים רוחניים צחורה ותפלה, שדאי להם אור הצחורה ותפלה הוא להם חשך כי שמים אור לחשך.

מה שאין כן לכל בני ישראל, (מא) שהם צחור ישראל שהורגלו צחורה ותפלה, כי אור צמושבזחס, רצה לומר מאי עטמא נחשב להם אור כי הורגלו בצדקה בכל מושבותיהם, אין להם עסק אחר לילך בשוק, כי אם יש צחורה ותפלה, לכך לתענוג

ואור יחשב להם לגן עדן, ולהיפך לרשעים נחשב לגיהנם וחשך אפילה, אחר ג' ימים שלא הורגלו שוב נחשב למרה וחשך וק"ל, (מג) וזכו ענין ג' ימי אפילה.

ועתה מצוה הפסוק הנזכר לעיל ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, (מג) שחכי' רגיל לשמוע קול תורה ותפלה שביא קול ה' אלהיך כנודע, כי ה"ו"ה זעיר ארבעה נקרא תורה, ותפלה שביא השכינה נקרא אלהיך, וזה שנאמר והאזנת למצותיו, אז כל המחלה אשר שמתו צמזרים, מה שכי' למצרים מכה ומחלה, כגון חשך ושאר מכות אשר נצטר לא אשים עליך, והטעם כי אני ה' שהוא תורה ותפלה כנודע, וזו (משלי ג) רפאות לשריך ושקוי לעצמותיך, כי מה שהרשעים נידונים צד לדיקים מחרפאים צד,

נועם לתולדות

תורה, ולכן מתענגים בה, כי נחשב להם זה האור לגן עדן, ומתורצים כל הדקדוקים שבפ' נטה ירך.

(מב) ענין שלשת ימי אפלה הוא שלאחר שלשה ימים שלא עסקו בתורה נחשב להם התורה אפלה וחושך ומרה.

(מג) התורה נקרא "הוי"ה" (זוה"ק ח"א רסד:) והתפלה נקרא "אלקיך", ואמר אם שמוע תשמע לקול הוי"ה אלקיך, היינו אם הנך רגיל בתורה ותפלה הנקראים הוי"ה אלקיך, וזהו והאזנת למצותיו לעסוק בתורה ותפלה, או כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך, היינו התורה ותפלה שהוא מחלה אצל המצריים לא תהא נחשבת אצלך מחלה, כי "אני" "הוי"ה" היינו התורה הנקרא "הוי"ה" והתפלה הנקרא "אני" וביחד הם אני הוי"ה, (ראה

(מ) ארץ מצרים, הוא כנוי על אותן שהולכין אחר תענוגי ותאוות עולם הזה שהוא דבר שיש לו מיצר וגבול, ואמר נטה ירך על השמים, היינו שתטה ירך להוריד השפעה מהדברים שהם על השמים, והם תורה ותפלה ושאר דברים רוחניים, ויהי חושך על ארץ מצרים, היינו שזאת יהי חושך אפלה לאלו שהם בבחינת ארץ מצרים, כי הם אינם רגילים בענינים שהם על השמים, והם שמים לחושך אור התורה ותפלה.

(מא) לכל בני ישראל הי' אור, הכוונה דלא לו שהם בתואר ישראל ורגילים בתורה ותפלה, להם הי' נחשב אור אלו הדברים שהם על השמים, והטעם לזה כי אלו הדברים הי' להם גם עד עכשיו "במושבותם" שהם ישבו תמיד באהלה של

וכמו שנאמר (מלאכי ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש נדקה ומרפא צנפתי וק"ל.

ובזה יובן מכת זכורות גם כן על דרך זה ויאמר משה כחצות הלילה, (מד) רצה לומר חצות לילה של ירושלים העליון שהוא לעולם י"צ שעות, וכאן צמזרים שהיא צקו הנוטה מקו השור כנודע מחכמי הכונה, אם כן כאן הוא סמוך לו או קודם חצות או לאחר חצות, שאז הוא זמן שאני יוצא מרום רקיע, (מה) [או יש לומר יוצא חמה מנרחקה], עד גן עדן התחתון שנקרא גם כן מזרים שיש לו מזר וגבול, שהיא בעולם הזה נגד גן עדן העליון שאין לו מזר וגבול אין סוף, להשתעשע עם נדיקים שבגן עדן בחורחן ותפלתן.

ואז ומת כל זכור צארץ מזרים, (מו) שאלו בני

אדם שלא היו כגרים בעולם הזה כדי לעסוק בחורה ותפלה רק היו נשיאים צארץ שנקראו זכור צארץ מזרים, וכמו שנאמר (תהלים פט) גם אני זכור אהנכו עליון למלכי ארץ, ומאחר שלא הורגלו בחורה ותפלה, שהיו ערודים בעסקי עולם הזה, ודאי זכו נקרא מיתה לאלו מה שאני יוצא בחור מזרים, שאז ממש יוצא חמה מנרחקה וכבן זה, והנדיקים מתעדתן זה ורשעים נדונין זה.

וזדו מכוח זכורות ממש (מו) שועברתי צארץ מזרים כמלך וכו', ועל ידי זה אעשה שפטים אני ה', על ידי שמש ומגן ה', מזה נעשה שפטים לאלו, ולאלו נחשב לעטונג מופלא ורפואה וק"ל.

או יש לומר (סוכה ה.) מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, (מח) ועל כן הרכין רקיע עם

נועם לתולדות

קרח ע' רנ"א) הם רופאך, היינו שהם אצלך רפאות לשריך ושקוי לעצמותיך ולא מחלה, ובה מתורצים כל הדקדוקים בהפסוקים וילכו שלשת ימים עד אני ה' רופאך.

(מד) עולם התחתון נקרא מצרים לפי שיש לו מיצר וגבול, ומרע"ה אמר בשם ה' כחצות הלילה, היינו בעת שהוא חצות בירושלים העליון שהוא בשאר מקומות רק "כחצות", לפי שבשאר מקומות הוא נוטה מקו השוה, אני יוצא בתוך מצרים, היינו יורד מגן עדן העליון לגן עדן התחתון הנקרא מצרים להשתעשע אז עם הצדיקים בתורה ותפלה שלהם.

(מה) או יתכן אני יוצא הכוונה שמוציא חמה מנתיקה, והשאר יפורש כמקודם.

(מו) הראשים נקראים בכור, כי בכור

הוא לשון גדולה כנאמר אף אני בכור אתנהו, ואמר ומת כל בכור בארץ מצרים, הכוונה שאותם שהיו בזה העולם בבחינת בכור וראשים ולא כגרים בעולם הזה, להם יהא נחשב למיתה מה שאני יוצא בתוך מצרים, לפי שלא הורגלו בזה, והוא ענין שפירשנו רשעים נדונים בה.

(מז) ועברתי בארץ מצרים, אחז"ל כמלך העובר ממקום למקום, ובה ההעברה שהוא לצדיקים שמש ומגן הויה, בזה אעשה בהרשעים שפטים, שלהצדיקים נחשב זאת תענוג מופלא ולהרשעים הוא שפטים ונדונים בה, ומתורצים כל הדקדוקים, שהקב"ה אינו ממית, רק בעברו נעשו השפטים ממילא ומת כל בכור.

(מח) מה שאומר אני יוצא בתוך מצרים

כל צבא מרום וכל הצדיקים, וזה ממקום למקום, שכל הענוגי הב או יש לומר (מט) מה שו להשתעשע בתורה ותפי בבחינה זו אני יוצא בחור מצרי

ואף על פי (נ) שרואין הו ושלומי אמוני ישראל וכו' ראוי לקנא אותם עו שנאמר (תהלים לח) ישענוני שהיא השנאה מחמת קנאו וכמו שבארתי (וישב ע' של"ב) יעו"ש, מכל מקום ה' גם יחרץ כלב לשונו, דאיתא

אי אפשר לפרש בתוך מ לא ירדה שכינה למט אחז"ל למשל כמלך העו הכוונה שהמלך רגיל תענוגיו, בזה האופן יהי למטה הרקיע עם כל מרום.

(מט) כמלך העובד יפורש עוד שבדרך שא ערן התחתון להשתעי בבחינה זו אני יוצא נ יהי ומת כל בכור בא יוכלו לסבול קדושה רבו

(נ) הרשעים רואים והצדיקים מתענגין ומת והי' להם לקנא בהצד שהרי כל קנאתם להו קנאה שהוא שנאה שו ישטנוני תחת רדפי טו כאן נס אשר לא יחרץ

יֵאמֶר אֶךְ חֲשַׁךְ יְשׁוּפְנִי וְלִילָה אֲוֹר
 בְּעֵדְנִי: לֵי גַם חֲשַׁךְ לֹא יִחְשַׁךְ מִמֶּנִּי
 וְלִילָה פַיִם יֵאִיר כַּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה: יֵגֵב כִּי
 אֶתָּה קִנִּיתָ כְּלִיתִי תִסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי:

יֵאמְרִית בְּרַם חֲשַׁךְ
 מִחֲבֻרָבֵר עָלַי וְלִילָיָה
 קָבַל אֶמְסֹלֶתִי: יֵב לְחֹדֶד
 חֲשׂוֹכָא לֹא יִחְשַׁךְ מִן
 מִימְרָד וְלִילָיָה הֵיךְ יִמְאָר
 יִנְהַר הֵיךְ חֲשׂוֹכָא הֵיךְ
 נְהוֹרָא שְׁוִין: יֵג אַרְוִים אֲנִתָּה

רש"י

(יא) ואמר אך חשך ישופני. אם אמרתי אהיה נסתר נמחשך והסופך ישחך עלי ולא תראני. ישופני, לשון נשף: ולילה אור בעדני, והלילה יהי מאפיל לנגדי, אור זה לשון אופל הוא, כמו יפין

מצודת דוד

(יא) ואומר. ואם אומר אך חשכת הלילה יחשיך בעדי ובו אסתר: ולילה, אבל הלילה האיר בעדני, ותראני בלילה כמו ביום: (יב) גם חושך. כי גם החושך לא יחשיך דבר ממך ואלו יאיר הלילה כיום: כחשכה כאורה. שום הם למוֹלך זה כזה ואין הפרש ביניהם: בראתם עם כי המה במקום היותר נסתר בגוף, ואיך אם כן נסתר ממך כל דבר: תסכני. עוֹדִי בבטן אמי במקום חושך סככת אותי בכשר ועוד, ואיך אם כן יחשיך ממך כל חושך:

אבן עזרא

ימינך, והנה הייתי כבורח מידך אל ירך: (יא) ואומר. כמו אמרתי אני עם לבי, ומלת ישופני מגזרת נשף, ואם הם שנים שרשים כמו כי מולים הם ונמלחם וכמהו אחרים, והנה ישופני כמו יסתירני, והטעם אולי החשך יסתירני שלא תראה מה אני עושה או מחשב, ומלת ישופני מושכת אחרת כמו והנבואה עודד הנביא (היי"ב טו ח), והנה ולילה ישוב אור בעדני, וזה אור כמשמעו. ורי משה אמר כל הלילה יהי אור בעדני, והנכון בעיני מה שהזכרתי, והעד: (יב) גם. פעול יחשיך חסר, לא יחשיך דבר ממך, ומלת כחשכה כאורה דרך קצרה, כעבר כאדוני

רד"ק

(יא) ישופני. מגזרת נשף. אמר אם אומר ואחשוב כי החושך יחשיכני ויסתירני שלא תראה אותי ומעשי ומחשבותי, ולילה אור בעדני, ובלילה שהוא חושך האור בעדני ותראני בלילה כמו ביום: (יב) גם חושך. שנה הענין ושילש וריבע, להודיע כי כן הוא כי אין

מדרשי חז"ל

(יא) ואומר אך חושך ישופני וגו'. אמר דוד אני אמרתי אך חשך ישופני לעולם הבא שהוא דומה ליום, עכשיו העולם הזה שדומה ללילה אור בעדני. כיון ששקעה החמה במוצאי שבת והתחיל החושך ממשמש ובא נתיירא אדם הראשון ואמר אך חשך

קִנִּיתָא כוֹלִיתִי אֲשֵׁתִי
 לִי בְּכִרְסָא דְאִמִּי:
 יֵד אֲוִדְיָךְ מְטוּל דְדַחֲלִין
 פְּרִישִׁית פְּרִישָׁן עוֹבְדִיךָ
 וּנְפִשִׁי חֲכֵמָא לְחַדָּא:
 טו לֹא אֲתַפְסָא גְרָמִי

מצודת ציון

(יד) נפלאותי. מלשון פלא ודבר מכוס נעלם. כמו לא נכחד מאדוני (שם) עצמות הדבר ותכונתו. כמו הגישו (ל): עשיתי. מלשון עשיה: רוקמו בכשר וגידים למעשה הרקמה, שנ ומהלכים מסתבכי

מצודת ציון

(יא) ישופני. ענין חשך. כמו על הוי נשף (וימס י טו): בעדני. נגדי: (יג) קניתי. יש קנין שאין שם מכירה. כמו קונה שמים (מלשם י ט): כליותי. הם היועצות לאדם: תסכני. מלשון סכך וכסוי:

(יג) קניתי כליותי. הלא כליותי קנוים המה לך כי אתה בראתם עם כי המה במקום היותר נסתר בגוף, ואיך אם כן נסתר ממך כל דבר: תסכני. עוֹדִי בבטן אמי במקום חושך סככת אותי בכשר ועוד, ואיך אם כן יחשיך ממך כל חושך:

נעלם ממך עצמות גופי ותכונתו

(יד) אודך, נוראות. תאר לעליל קשות (בראשית מב ז), וטעם ונפשי דעת רבי יהודה הלוי מנוחתו מעשיך אף על פי שנפשי יודע כי הוא קשור וכן הוא ונפשי יודע כי נפלאים הם מעשיך. ורבי נ דבק עם נפלאים מעשיך, כמו א

קניתי כליותי, פירוש הם תחילת ד יועצות והלב גומר. ואם אתה קן ממך מה שהם יועצות. ועוד כי אמי שהוא מקום חושך ואין ש ועצמות וגידים סוככתי איך ל ויש אומרים כי זכר כליותי מפני בגוף האדם, כי הם כמו שני קניתי כעניין קונה שמים וא (יד) אודך. נוראות. עלילות נוראו עליהם כי נפלאותי ביצירה, ר שנפלאים מעשיך בי: ונפשי נ נפשי המשכלת. אמר אף על

(יד) אודך על כי נוראות נפליתי חרשים הראשונים ולד דר במדו הולך במדור אמצעי, ובגו' אחרונ העליון. וכיון שהגיע זמנו לצאת מו אשה, והיינו דתנן חבלין של נקבה רבי אלעזר מאי קרא, אשר עשיתי ארץ, דרתי לא נאמר אלא רק

הפנימי שורש ומתצוב תורה שבעל פה שהפנימית הם נשמות הצדיקים והחיצונית הם נשמות המלאכים לכך קטרוגו ליתן להם תורה שבכתב אבל ישראל כולו לחי' פנימית ופנימית כידוע משה ר"ע שורש מחצבתו מן הזיוג א' פנימית תורה שבעל פה מסורה להכרעות הנשמות כי בכל דבר תורה שבכתב יש מ"ט פנים לכאן ומ"ט פנים לכאן והדבר מסור להכרעות החכמים הצדיקים כמבואר במדרש ומשה מרכבה לחי' פנימית שהוא הוי"ה אה"י תורה לפיכך ביקש משה שתתן ההורה לר"ע והודיע לו הקב"ה שהתורה ניתנה לישראל במ"ט פנים ובמ"ט פנים לכאן ולכאן הוא מסור גופא דבינה כ"ב אתון הנמשכת למלכות בסוד הגבורות נוקבין לבנות בינה בכ"ב אתון דבר ה' מיושלים ולכך בהכרח להיתן ההורה על ידי משה אשר משה מרכבה לרעת שהוא גופא דבינה ונשמת ח"ת והוא סוד תורה שבכתב בכ"ב אותיות אשר משה מרכבה אליו ולא תורה שבעל פה נמשכת מאבני שיש טהור זיוג א' שהוא שורש הפנימית. ולכך התחיל וידבר אלהים, שהוא חיצונית עולמות כמבואר שער נתי"א באמת כמשהכתוב פה אל פה אדבר בו כי הוא המזווג תו"מ בסוד נשיקין רוחא ברוחא ומזווג תו"ב גופא בגופא בסוד הדעת ומשה זכה להכריע בדעתו הלכה למשה מסיני שהם סוד ששה קצוות הנמשכת מגופא דבינה אל משה בסוד הדעת מצד הגבורות להנהגות עולם עד ביאות משיח על פי הכרע ומשה רבינו בפנימית פה אל פה אדבר בו ואו נחה דעתו של משה במהשה תורה ניתנה על ידו כיון שכמה הלכות מתורה שבעל פה נכרעו מדעתו הלכה למשה מסיני אבל הפנימית אמיתי תורה שבעל פה מויוג א' לא נתגלה כלל ונתגלה לחכמי הדור ולעתיד יתבטל הכרעות משה הלכה למשה מסיני והיה תורה חדשה מאתי מהכרעות דעת עליון זיוג א' שזכה אליו ר"ע בשעת פטירהו לנשיקין הנעלמים בעולמים עליונים יכריע הלכה כהורה שבכתב הניתנה במ"ט ומ"ט יצא הלכה מפי הקב"ה והגא מפיו יצא להכריע כאור א"ס דעת עליון א ובכל דור ודור נמשך להצדיקים החכמים הכרעה משם מה שלא הכריע משה ערין נכרעין על ידי ר"ע שהשיג מקור מתצוב שבעל פה וכך יהיה לעתיד.

אמר לון עד השחא לא סיימנא מלה דשאלתא דילכוון אמר להם, עד עתה לא סיימתי דברעל שאלתכם דהא חנינן ויה' חכה כל בכור, כל בכור סתם בדקאמרן כמו שאמרנו וכלא הוה כמה דאינון דמיתו וכולם היו כמו שאלו שמהו אינון קטורי קטרין דהוו משתמושי בהרשייהו באינון כתרין אלו קושרי הקשרים שהיו משתמשים בכשפיהם באלו הכתרים מנהגון משתמושי בעלאי ומנהגון בתתאי ואף על גב דכלהו תחאין אינון מהם שהשתמשו בעליונים ומהם בתחתונים, ואע"פ שכולם תחתונים הם. וכל ארעא דמצרים מליא חרשין הוה וכל ארין מצרים היתה מלאה כשפים וכתוב כי אין בית אשר אין שם מת.

ואתעביד דינא ככלא בשעתא דאתכנשו בלהו בבתיהון ולא הוו מתפזרי במדברא ובחקלא אלא בלהו אשתכחו בבתיהון ונעשה הדין ככולם בזמן שהתאספו כולם בבתיהם ולא היו מפוזרים במדבר ובשדה אלא כולם נמצאו בבתיהם ועבד ליליא דינוי בכלא בההיא שעתא והלילה עשה את דינו באותה שעה. והתנא ולמדנו הוה נהיר ליליא כיומא דחקופה דתמוז היה הלילה מאיר כיום כמו בחקופת תמוז וחמא כל עמא דינוי דקב"ה וראה כל העם את דינו של הקב"ה הה"ד תהלים קלט ולילה כיום יאיר בחשכה כאורה. ובשעתא דנפקו ובשעה שיצאו אשתכחו בלהון מתין בשוקין לעיניהון דכלא נמצאו כולם מתים בשוקים לעיני כולם בעיין לאקרבא להו ולא אשכחו, ודא אקשי להו מבכל רצו לקברם ולא נמצאו, וזה היה קשה להם מהכל חמו לישראל נפקין לעיניהון כחד ניסא, וחמו למיתיהון באידך ניסא ראו את ישראל יוצאים לעיניהם מצד אחר, וראו את מתיהם בצד שני ובכלא הוה פרסומי ניסא דלא הוה כהאי מיומא דאתברי עלמא והכל היה לפרסם הנס שלא היה כזה מיום שנברא העולם.

ות"ח. כתיב ליל שמורים הוא לה' להוציאם ונו' הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל ונו'. האי פסוקא קשיא פסוקא קשה כיון דאמר ליל, מהו שמורים ולא שמור. שמור מבעי ליה היל"ל שמור וכתוב הוא הלילה הזה, ליל קאמר בקדמיתא ובתרי לילה תחילה אמר ליל ואח"כ לילה. אלא הכי חנינן כך למדנו כתיב דברים כב כי יהיה נערה בתולה. נער כתיב, מ"ט משום דכל זמן דלא קבילת דבר אתקרי נער מדוע, משום שכל זמן שלא קבלה זכר נקראת נער מדקבילת דבר אתקרי נערה משקבלה זכר נקראת נערה אף כאן ליל, עד לא קבילת דבר עד שלא קבלה זכר ואע"ג

נפש

ביאור המאמר

ידיד

אחר הצות שהקליפות מתאספות, וכן כל אותם המשחמשים בהם בלילה נקבצים אל מעונותיהם. וז"ש ולא הוו מתפזרי במדברא ובחקלא אלא כלהו אשתכחו בבתיהון ולא היו מפוזרים במדבר ובשדה אלא כולם נמצאו בבתיהם. מהרמ"ק ות"ח. כתיב ליל שמורים הוא לה' האי פסוקא קשיא פסוק זה קשה שמור מבעי ליה היל"ל שמור, ר"ל אם הכוונה להורות שמלת ליל רומזת למלכות, הרי ממלת שמור נשמע הדבר, וא"כ מדוע כתב שמורים. ועוד קשה ליל קאמר בקדמיתא ובתרי לילה מדוע תחילה אמר ליל ואח"כ לילה. ומתרין אלא כתיב וכו' דכל זמן דלא קבילת דבר אתקרי נער משום שכל זמן שלא קבלה זכר נקראת נער. והענין כי נער היא מלה בלתי שלמה שכן היא פלגי נופא. אבל מדקבילת דבר אתקרי נערה משקבלה זכר נקראת נערה מלה שלימה גוף אחר. מהרא"ג ועיין בעיונים ד"ה אתקרי נער. אוף הכא אף כאן ליל, עד לא קבילת דבר עד שלא קבלה המלכות זכר, הוא הו"א, נקראת ליל. אבל לאחר הייחוד שהיה בחצות נקראת לילה. ואע"ג דכתיב ביה

דכרניא בעי לאתחזאה קמיה שרק מי שהוא זכר הזכרים ראוי להראות לפניו. והכוונה למובחר שבין החכמים אמר לון עד השתא לא סיימנא מלה דשאלתא דילכוון לאחר שסיימו לשבת אותו אמר להם, עד עתה לא סיימתי דבר על שאלתכם. והכוונה על שאלתם שנדול נססנחרוב שהיה ע"י מלאך. ורשב"י ענה להם שהבכור הנזכר בכתוב אינו סתם בכורות התחתונים אלא בכורות הקליפות, ומפני שהם ד' מינים בכור פרעה, בכור השפחה, בכור בהמה, בכור השב"י, לכן אמר ויה' חכה בת בכור סתם, להורות שכל הקליפות היו נקשרים לישראל בגלות, נשברו וז"ש דאינון דמיתו אינון קטורי קטרין אלו שמתו היו אלה שקשרו קשרים, ר"ל שהיו במצרים בכורות משתמשים בכשפיהם בכחות אלו, וע"י שירת הקליפות מתו כל הבכורות האלו. נמצא שמכת בכורות היתה להכניע את החיצוני למעלה. וא"ת, אם מדבר על עקרת הקליפות איך תסביר הפסוק אין בית שאין שם מת, וכי בכל הכתים היו קליפות ושונה וכל ארעא דמצרים מליא חרשין הוה וכל ארין מצרים היתה מלאה כשפים. ושעם אומרנו בית, אין בית וכו' מפני שהיו חכמי הכישוף מקובצים בבתיהם, דהיינו

בעזרת

ספר
ארץ צבי

אמרות שהורות, דברי מוסר וחסידות

על המועדים

מכת"י אשר השאיר אחריו

מרן רבינו הקדוש, גאון אדיר בנגלה ובנסתר

צי"ס"ע, רב פעלים מקבצאל

מוהר"ר אריה צבי פרומר הי"ד

אבד"ק קווינלוב

ראש ישיבת חכמי לובלין

חלק שני

מהחזרה שלישית

נדפס פעיה"ק ורושלם תובב"א

שנת תשס"ז

(12)

76 מנהג ישראל ללבוש טלית גדול בליל יום-הכפורים.

יש לומר קצת טעם לזה, כי הנה בפסח מצרים היה לילה כיום יאיר כדאי בזה"ק (ח"ב ל"ח, ע"א) ושמעתי ממרן האדמו"ר רבי שמואל זצ"ל הכ"מ, שנגלה אז אור הגנוז — עכד"ק, והנה המהרש"א בפרק קמא דיומא מביא דיומ-הכפורים הוא השבת של הימים טובים, כמו שיש ששה ימי חול ויום השביעי שבת, כן יש ששה ימים טובים (יום א' וז' של פסח, ויום א' וח' של סוכות, ויום א' דשבועות, ויום א' דר"ה) — ויום השביעי הוא יום הכפורים. וידוע דשבת קודש מיניה כל שתין יומין מתברכין כדאיתא בזה"ק (שמות פ"ח ע"א), וא"כ גם יוה"כ שהוא דוגמת שבת הוא מקור לכל הארות הימים טובים; ואם בליל פסח מתגלה אור הגנוז (מסתמא גם היום מעין המאורע בפסח מצרים), ק"ו שמתגלה זה ביותר שאת בליל יום-הכפורים. והנה עיקר החילוק בין יום ללילה הוא, משום דבלילה הוא זמן שליטת הדינים וסטרא אחרין כדאיתא בזה"ק (ח"ב קי"ב, ע"א). אך לא כן ביוה"כ, שאז מתגלה לובן העליון, ואז אין שליטת הסט"א שהם שליחי השטן, כיון דביום-הכפורים לית ליה רשות לאסטוני כמו שאחז"ל (גדרים ל"ב, ע"א), וכן גם לכל חילו אין להם רשות וממשלה כלל, ואז לילה כיום יאיר שמתגלה אור הגנוז. ע"כ בפנימיות לילה זו דינה כיום, ושייד בה מצוות ציצית.

ובזה יש לומר הטעם דכמה צדיקים וקדושים שהתפללו מנחה בליל יום-כפור באיחור גדול, שכבר היה לילה, ונראה שהם, היה כוחם יפה לעכב את החסדים באור הגנוז המתגלה ביום, ולמשכם גם בחשכת לילה. לכן מותר היה להם להתפלל מנחה גם אז, כי בפנימיות דינו באמת כיום.

(מוצאי-יום-הכיפורים, תרפ"ז)

בערב יום-הכפורים היו מכניסין את הקטורת עוד הפעם למכתשת כדי שתהיה דקה מן הדקה. כתישת הקטורת היא רמז על התחברות ישראל יחד, ואפילו אם הפחותים שבישראל יתחברו בלב שלם יש בזה הרבה טוב מחמת חלק הטוב שבהם. וע"כ גם החלבנה היתה בתוך הקטורת, שמרמזת על פושעי ישראל כמו שאחז"ל (כריתות ו', ע"ב).

והנה יש פלוגתא בקמח אם השיב לה בלח שמתערב יפה או לא (ועי' בזה במג"א או"ח סי' ת"ל, ס"א) עכ"פ איך שנלמד הדבר ברור, דכל שנטחן הקמח דק ביותר, דומה הוא יותר ללח בלח. ויש בילה, וכן בקטורת כל שנטחן יותר חזק מתערב יותר, וע"כ כותשין את הקטורת של יום-הכפורים פעם נוספת, דקה מן הדקה, כדי להורות בזה דאף מי שיש בו אהבת ישראל כל השנה, לא תספיק זו אצלו ליום-הכפור; אלא ביום זה יוסיף אומץ ועוז להתקשר ולהתאחד עם כל ישראל באהבה עזה, וירחיק מליבו כל נדנוד שנאה ותרעומת, כדאיתא בהלכות יוה"כ (או"ח סי' תר"ו, ס"א) דמה"ט יפייסו כל אחד לחבירו בערב יוה"כ. וזה הרמז בפעולה זו שעושים אז.

(מוצאי-יום-הכיפורים, תרפ"ז)

אדמו"ר זצ"ל מפוכמשוב הקשה (שם-משמואל, מועדים: יום-הכפורים) על מה דאיתא בכתבי האריז"ל דכפרות הם דוגמת שער המשתלה, וסעודת ערב יוה"כ היא נגד פר יום-הכפורים הנעשה בפנים: והרי פר קודם לשעיר, ולמה

מסורת המדרש
 ז. היה סדר זמנים
 מקודם ילקו"ש כאן ה.
 ראה וזהר ח"א מה.
 וע"ע להלן פי"ב.
 ובנישן פס"ד פמ"ז
 ומה אחתו"א פד"א
 פ"ח וזהר ח"א רס"ג.
 עולמות
 ומחריבין לקמן פי"ב
 (וכה"ע) קה"ד פי"ג י"א.
 שריש פל"ד וזהר ח"א
 כד"ט כ"ט וז"ב רנ"ג.
 רס"ג ח"ג ס"א ח"ק"ז
 ח"ד"כ"ג ילקו"ש כאן ט.
 קהלת תחכ"ט דאה.
 פס"ד פכ"א (י)
 הדבורות י"ח שמו"ד
 פ"ל"ג וזהר ח"א ק"ד.
 רצ"ב דין הניין לי ראה
 וזהר ח"ג רל"ט.
 ח. מתחלת ברייתו
 לעיל פי"ב ושי"ג

אֵלָא וַיְהִי עֶרְבַּי מִכָּאֵן שְׁהָיָה סֹדֵר זְמַנִּים קֹדֵם לְכֵן אָמַר
 רַבִּי אֲבָהוּ מְלַמֵּד שְׁהָיָה בּוֹרָא עוֹלְמוֹת וּמַחְרִיבֵן עַד שְׁבִרָא
 אֵת אֱלוֹ אֱמֹר דִּין הִנְנִן לִי יִתְהוֹן לָא הִנְנִן לִי אָמַר ר' **י**
 פִּינְחָס טַעְמָה דְר' אֲבָהוּ (בראשית א. לא) **וַיִּרְא אֱלֹהִים אֵת**
כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד דִּין הִנְנִן לִי יִתְהוֹן לָא הִנְנִן
 לִי.

← **ח. אמר ר' ינאי מתחלת ברייתו של עולם צפה**
הקדוש ברוך הוא מעשיהן של צדיקים ומעשיהם של
רשעים והארץ היתה תהו' אלו מעשיהם של רשעים
ויאמר אלהים יהי אור' אלו מעשיהן של צדיקים ויכבדל
אלהים בין האור ובין החשך' בין מעשיהן של צדיקים

בלשון "עתיד". לומר שכן יהיה מאז ולהבא — אין כתיב כאן, אלא "ויהי ערב ויהי בוקר" —
 בלשון "עבר" — מכאן — אתה למד: שהיה סדר זמנים קודם לכן — בעת "שני אלפים שנה
 קדמה התורה לבריאת העולם, ויומו של הקב"ה אלף שנים, דכתיב (תהלים ז): "כי אלף שנים בעיניך כיום
 אתמול" (להלן פי"ח סי' ב, שוח"ט ז), מלמד — אותנו הכתוב בזאת: שהיה — הקב"ה — בורא
 עולמות — לפני שכרא את העולמות הקיימים כעת — ומחריבן — "שלא היו ראויין להבאות"
 (שוח"ט לד) — ולהתקיים, שקלקלו היצורים מעשיהם, (עי' שמו"ר ל, ג) — עד שכרא את אלו —
 שהן מזוככים יותר מן הקודמים, אמר — הקב"ה: "דין הניין לי" — אלו הן להנאתי ולקורת
 רוחי, "יתהון לא הניין לי" — אותם, הקודמים שהחרכתי, לא היו להנאתי ולקורת רוחי, (ועי'
 רו"ו, שפירש ככל המפרשים, שהיו בפועל עולמות, ובענף יוסף פי' שהיו רק במחשבה, כתכניות שלא
 הוצאו לפועל, ועי"ש). אמר רבי פנחס: טעמיה דר' אבהו — מאיזה טעם אמר כן, וראיה
 לדבריו מן המקרא: "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" — "כל", "והנה",
 "מאוד" — אחרי שראה הקב"ה את "כל" מה שעשה, גם את הקודמים וגם את זה האחרון, ראה
 "והנה" — זה הנוכחי שנברא כעת שהוא לפנינו, "טוב מאוד" — יותר מכל אלו שהיו לפניו, וכלומר:
 "דין הניין לי" — "והנה טוב מאוד", "יתהון לא הניין לי" — אלו "כל אשר עשה".

ח. אמר רבי ינאי: מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה — וידע — מעשיהן
 של צדיקים ומעשיהם של רשעים — שיהיו בעולם, שמעשי בני אדם הנתונים בידיהם לבחירתם
 בין טוב לרע, גם צפויים וידועים להקב"ה מראש (ועי' לעיל פי' ב' סי' ה') ובביאורנו מה שנתבאר והובא
 שם), שנאמר: "והארץ היתה תהו' וכוהו' וחושך על פני תהום" — אלו מעשיהם של
 רשעים — ההולכים בעולם כשירות לבם, וממלאים תאות נפשם ליהנות מתענוגות העולם, בלי
 לחשוב על שום תכלית ומטרה שיש לברואה, ובלי להביא לה כל תועלת, כהולך בחושך ואינו יודע לאן
 הוא הולך, ומשאירים בעקבותיהם שממון וחורבן, "ויאמר אלהים יהי אור" — אלו מעשיהם
 של צדיקים — ההולכים לאור מאמר ה' אדוני הברואה, ועושים לתועלתה ולתכליתה של הברואה,
 ולקיומה וישובה, בדרך מוארת וידועה, למטרה ברורה ונכספת של רצון הבורא בכוננת הברואה.
 "ויכבדל אלהים בין האור ובין החושך" — בין מעשיהן של צדיקים למעשיהן של

מסורת המדרש
 "יום אחד" - יהיב
 לעיל סיכוי וסיני שבו
 נבראו ד' דברים ילקוט
 כאן ה' ע"י תנינה יב
 לקמן פי"א י"א פ"ב
 פ"ד א"י פ"ג

למעשיהן של רשעים ויקרא אלהים לאור יום' אלו
 מעשיהן של צדיקים ולחשך קרא לילה' אלו מעשיהן
 של רשעים ויהי ערב' אלו מעשיהן של רשעים ויהי
 בקר' אלו מעשיהן של צדיקים יום אחד' שנתן להם
 הקדוש ברוך הוא יום אחד ואיזה זה יום הכפורים אמר
 ר' תנחום בר ירמיה שבו נבראו ארבעה דברים הרים
 שמים וארץ ואורה אמר ר' יודן שבו הנה הקדוש ברוך

רשעים - הבדיל, ובחר במעשי הצדיקים, כמו שנא' למעלה במקרא הזה: "וירא אלהים את האור כי טוב" - הו' - אומר מעתה: במעשיהן של צדיקים חפץ - ה', ואינו חפץ במעשיהן של רשעים" (שם, ועיי' ובבארנו). "ויקרא אלהים לאור יום" - אלו מעשיהן של צדיקים - שראה אותם ה' לטובים וחפץ ובחר בהם, וקרא להם "יום" שהוא עת מעשה ועת כנין וחיי הבריאה, "ולחשך קרא לילה" - אלו מעשיהן של רשעים - שהבדילם ה' ומאס ואינו חפץ בהם, וקרא להם "לילה" שהיא עת שממון.

"ויהי ערב" - אלו מעשיהן של רשעים - שעתידים הם בגלל מעשים רעים אלו, שיעריב שמשם ויחשך להם ותבוא פורענותם, "ויהי בקר" - אלו מעשיהן של צדיקים - שעתידים הם בגלל מעשים טובים אלו, שיזרח שמשם ויאיר להם ויבא שכלם.

"יום אחד" - שנתן להם הקב"ה - לישראל, לצדיקים ולרשעים שבהם - יום אחד - בשנה, שנעשים בו כל ישראל כולם גוי אחד ומאוחד באגודה אחת ושלוש ביניהם, שהרשעים נעשים צדיקים ע"י תשובה, ואיזה זה? יום הכיפורים, הנקרא "יום אחד", שנאמר (תהלים קלט, טז): "ימים יוצרו ולו אחד בהם" - הרבה ימים יצר הקב"ה, ובהם בחר לו יום אחד - "זה יום הכיפורים לישראל" (תנבוא"ר א) - שאין בו לטטן רשות להחטיא ולהשטין, "השטן" - בנימטריא שלש מאות וששים וארבעה, שלש מאות וששים וארבעה ימים יש לו רשות להשטין, וביום הכיפורים - שהוא היום היחיד משלש מאות וששים וחמשה ימים שבשנת חמה - אין לו רשות להשטין" (עיי' יומא ב) - וזו מתנה טובה לישראל (ועיי' עיי' בי טה"ק).

דבר אחר: "יום אחד" - ולא "יום ראשון" - א"ר תנחום בר ירמיה: שבו נבראו ארבעה דברים - שהם עיקר ויסוד לכל הנבראים שנבראו בשאר הימים, שהם תולדותיהם של אלו, והם: הרים - שהם בריה בפני עצמן חוץ משאר הארץ, כמו שנא' (תהלים צ, ב): "בטרם הרים יולדו, ותחולל ארץ ותבל" וכן נאמר (משלי ח, כה-כו): "בטרם הרים הטבעו... עד לא עשה ארץ", הרי בריאת "הרים" ובריאת "ארץ" בפני עצמן, והם ההרים שהיו תהום תחת המים, כמו שנא' (תהלים קד, ו): "תהום כלבוש כסיתו, על הרים יעמדו מים", והרי "תהום" נאמרה בכריאת יום ראשון (בראשית א, ב): "וחושך על פני תהום", והיא עיקר ויסוד לכל הנבראים שבים. שמים וארץ - שנאמרה כרייתן ביום ראשון (שם, א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ", והם עיקר ויסוד לכל הנבראים שבשמים ובארץ. ואורה - שנאמרה בריאתה ביום ראשון (שם ג): "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור", והיא עיקר ויסוד לכל הבריאה ולמעשה הנבראים העוסקים כישוב העולם, ועל כן קרא הכתוב ליום הראשון "יום אחד", שהוא מיוחד בכריאות יותר משאר הימים שבו נבראו הכל, ולא נשאר לשאר הימים אלא תיקונם וסידורם (רשי' בראשית א, יד, עיי' המדרש לעיל א, יד, ועיי' להלן פ' יב, סי' ה, ועיי' רד"ל כאן, ופירש"י כאן ופירוש לפירושו כמהר"ו, ועיי' ובעץ יוסף, על עשרה דברים שמנו חכמים שנבראו ביום א').

הוא יחיד בעולם יוחנן ולא אתיא המלאכים קרא עליותיו השם ע (שם שם, ד) 'עשד נבראו מלאכים הארץ' וכתיב (י) טבראי בשם רבי על דעתה דר' יו כלום שלא תאנ' וגבריאל בצפוננו

א"ר יודן: למה שום מלאך ומשרת, ש - חבא, ותתפרש דר כר' חנינא, שהרי דו נבראו המלאכים, ד עבים רכובו המהל (בראשית א, ז-ח) "וי לרקיע, ויהי כן, ויקרא שלאחריו (בתהילים): המלאכים באוהו יום, יום חמישי (בראשית ע הארץ", ומהו "על פני וכתיב - במלאכים ביום חמישי (עיי' ד"ר ו לומר שלא נבראו בו ראשון הוא המיוחד ע שאילו לדעת רבי חנינ' לוליאני כר טבראי דעתיה דרבי יוחנן מודים שלא נברא הכופרים ביחוד ה' יו (ישעיה מ, כב): "הננטה (רשי', תהילים פט, יג) הרקיע (עיי' לעיל א, ג, ג) מיכאל מימינו, גבר

ערוגת הבשם

על התורה

חדושי אגדה על חמשה חומשי תורה אשר השאיר אחריו ברכה הרב
הגאון הקדוש המפורסם בכל קצוי ארץ בתורתו וצדקתו חסידותו
ופרישותו רבן של ישראל מרן משה זצלה"ה בן הרב הגה"צ החר"ף
המפורסם מוה"ר עמרם זצלה"ה גרינוואלד מק"ק משארנא
בעהמ"ח ספרי שו"ת ערוגת הבשם

שהיה אב"ד בק"ק הומנא ובק"ק קליינווארדיין
ואח"כ בק"ק הוסט ושם חלקת מחוקק ספון.

יצא לאור בראשונה בשנת ער"גת הבשם לפ"ק
ע"י בנו הגה"צ מוה"ר יקותיאל יהודה גרינוואלד ז"ל
אבדק"ק יארע יצ"ו

ועתה יוצא לאור מחדש בעזהש"י ע"י נכד המחבר
משה יחזקאל שרגא גרינוואלד
בן הרה"ח מוה"ר פנחס אלימלך גרינוואלד ז"ל
בהגה"צ מוה"ר יקותיאל יהודה זצ"ל אב"ד יארע
בהגה"ק רבינו המחבר ז"ע

ובירך על זה בורא מאורי האש, ולכן תקנו רז"ל הבדלה וברכה על הנר במוצאי שבת קודש למען לא יהא נטרד מטרודות עסקיו וידמה בנפשו שמקודם לכל צריך לסדר עניניו ועסקיו על מכונו ואחר כך יפנה עצמו ללימודו. והיינו דבא הרמו בכאן ויברל בגימטריא נ"ב לברך על הנר במוצאי שבת קודש, ואתי שפיר בס"ד:

ויקרא אלקים לאור יום. איתא במדרש רבה (בר"ר ג' ח') אלו מעשיהן של צדיקים, ולחושך קרא לילה אלו מעשיהן של רשעים, ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים, ויהי בוקר אלו מעשיהן של צדיקים, יום אחד שנתן להם הקב"ה יום אחד ואיזה זה יום הכיפורים. ונ"ל לפרש על פי מה שכתבו חכמי המוסר כי האדם להיותו חומר עכור עפר מן האדמה דומה למי שענינו סגורות ויושב בבית אפל שעולם חשך בערו וצריך לזה שיפתח עיניו וגם שיביאו לו נר כדי שיראה מאורות דבחדא לא סגי ליה, אמנם כשיביאו לו נר אף אם ענינו סגורות מרגיש קצת באור הנר ואם יפתח עיניו מעט יראה אור מעט ולפי השיעור שיפתח עיניו ככה יראה

אור הגדול מהנר הגדול אור בהיר בשחקים.

בן האדם מחמת שעניו שכלו סתומים מלהסתכל במושכלות ומלהשתדל על כך, וגם שהוא יושב בעולם הזה עולם השפל ואפל מתוך כך הכסיל בחושך הולך טח עיניו מראות מהשכיל לבו איך ליראה ולאהבה את השם הנכבד והנורא ואיננו מרגיש ביראה ואהבה כלל, שאיננו רואה ממי צריך לירא ולמי צריך לאהוב ואיננו מתעורר לכך, מה עשה הקב"ה שרצה לזכות את ישראל עם סגולתו נתן להם מועדי ה' מקראי קודש אשר בהם משפיע עליהם הקב"ה שפע קדושה ומאיר אורו, בראש השנה וימים נוראים מאיר אור הפחד והיראה ולפי השפע והאור שמקבל בראש השנה כן נמשך עליו ונשאר הרושם לכל השנה, וכן בשבתות מאיר התענוג דהיינו אהבה ולפי פתיחת עיניו כך מושך לכל ימי השבוע לאהבה ולהתענג, בחגים ומועדים מאיר אור השמחה וממנו נמשך שישמח ישראל בעושו בכל השנה, והוא הסוד (משלי ט"ז ט"ו) באור פני מלך חיים. והנה כל אחד לפי פתיחת עיניו ולפי הכנתו כך מרגיש באור המאיר, והנה הרשעים בחושך ידמו

(שמאל-א' ב' ט'), ואין כי טח מראות עיניה הולך (קהלת ב' י"ד) משא"כ הכשרים מר הקב"ה שמאיר

ואם כן א"ש ויאמר היינו אור לישראל והוא אור ש פני מלך חיים כדג שנברא מאור לבו כדאיתא במדרש (ב) דוקא למי שעושה מן למי שעושה מעש מרגיש כלל באור ו ימיו יושב במחש מראות, מיהא אף עיניו כלל מכל מקו גדול ונורא מכל מי ולכן ביום הכיפורים ונורא אין לך אדני ירגיש בו קצת אנ ומהאי טעמא באמו מועיל ועביד טהר שבים כי יומא

ולפי זה אתי שפ לאור יום א צדיקים, דעל ידי מרגישים באור הנ" בכבודו, ולחושך

(שמואל-א' ב' ט'), ואינם מרגישים כלל כי טח מראות עיניהם, וכסיל בחושך הולך (קהלת ב' י"ד) כמשל הנ"ל, משא"כ הכשרים מרגישים באורו של הקב"ה שמאיר להם כנ"ל.

← **ואם** כן א"ש ויאמר אלקים יהי אור, היינו אור שהשי"ת מאיר לישראל והוא אור שנרמז בפסוק באור פני מלך חיים כדבר האמור, והוא שנברא מאור לבושו של הקב"ה כדאיתא במדרש (בר"ד ג' ד'), אולם דוקא למי שעושה מעשי הצדיקים אבל למי שעושה מעשה רשעים איננו מרגיש כלל באור המאיר הנ"ל וכל ימיו יושב במחשכים וטח עיניו מראות, מיהא אף למי שלא יפתח עיניו כלל מכל מקום כשמביאין אור גדול ונורא מכל מקום מרגיש קצת, ולכן ביום הכיפורים שמאיר אור גדול ונורא אין לך אדם מישראל שלא ירגיש בו קצת אפילו רשע גמור, ומהאי טעמא באמת עצומו של יום מועיל ועביד טהרה אפילו לאינם שבים כי יומא הוא דקגרים.

ולפי זה אתי שפיר ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים, דעל ידי מעשיהם הם מרגישים באור הנ"ל שהשי"ת מאיר בכבודו, ולחושך קרא לילה אלו

מעשיהם של רשעים, דעל ידי מעשיהם הרעים טח עיניהם ואינם מרגישים כלל באור המאיר, אולם יום אחד נתן להם הקב"ה דהיינו יום הכיפורים שבו ביום כולם מרגישים באור המאיר אף מי שלא הכין לבבו ולא פתח עיניו גם כן מרגיש שהשי"ת מעורר את עמו ישראל בתשובה בו ביום אף בלא אתערותא דלתתא, כמו שכתב היערות דבש דרוש א' אפסוק (ישעי' נ"ה ו') דרשו ה' בהמצאו עיין שם, ופסוק (הושע י"ד ו') אהיה כטל לישראל עיין שם.

ולפי זה אתי שפיר דקאמר יום אחד שנתן להם הקב"ה והיינו על פי מה שכתב בזוהר הקדוש (ח"א דף רכ"ד.) אקרא (בראשית כ"ד א') דואברהם זקן בא בימים שכל הימים שאדם עושה בהם מצות ומעשים טובים הם באים עמו ומעידים עליו והם נקראו ימים שלו משא"כ ימים שלא עשה בהם מעשים טובים נדחין לבר, ועיין מה שכתבתי בס"ד אפסוק (דברים י"א כ"א) למען ירבו ימיכם בפרשת עקב (עי' דרוש לליל ראש השנה שנת תרמ"א לפ"ק), והנה כל הימים אם האדם רוצה שיהיו נקראים ימים שלו אזי צריך להשתדל בעצמו לעשות מעשים טובים משא"כ יום הכיפורים שאף בלא אתערותא דלתתא השי"ת מעורר

כל ישראל לשוב בתשובה שלמה אם
 כן נתן להם הקב"ה יום הנ"ל.

ונ"ל דמרומו שפיר בזה יום הכיפורים
 בהא דאמר קרא יום אחד, וכבר
 כתב רש"י דלפי סדר הכתובים יום
 ראשון הוה ליה למימר, וראיתי בספר
 נחלת יעקב למוהר"ר יעקב מליסא ז"ל
 בעל חוות דעת שכתב, דהיינו טעמא
 דלא כתיב יום ראשון לפי שבריאת יום
 הראשון לא היה שווה לבריאת שאר
 הימים דביום ראשון הוציא השי"ת יש
 מאין משא"כ בשאר הימים לא היה
 הבריאה יש מאין, והיינו כמו שכתב
 הרמב"ן הבאתיו לעיל, דחומר היולי
 של כל הדברים נברא ביום ראשון וכן
 כתבו כל המפרשים, ועיין מהרש"א
 בחידושי אגדה במסכת ראש השנה דף
 ל"ב. (ד"ה מאמר הוא), ואם כן שפיר
 כתיב יום אחד, דלבריאה יש מאין לא
 היה אלא יום אחד.

ולפי זה אתי שפיר דבכל הימים צריך
 לאתערותא דלתתא [ועיין מה
 שכתב הטורי זהב באורח חיים סימן
 א' (ס"ק ב') אמה דאמר דוד (במ"ר ט"ז
 ט"ז) דאני מעורר את השחר ואין
 השחר מעורר אותי], ואז השי"ת
 משפיע עליו שפע טהרה ומאיר לו
 באור פני מלך חיים, והיינו דאמרינן
 בברכות (דף מ') מדת הקב"ה כלי מלא

מחזיק, ריקם איננו מחזיק כדכתיב
 (דניאל ב' כ"א) יהב חכמתא לחכימא,
 משא"כ ביום הכיפורים השי"ת מעורר
 ישראל אף בלא התעוררות דלתתא
 כמו שכתב היערות דבש בדרוש א',
 והיינו נמי כמו הבריאה יש מאין, ואם
 כן שפיר מרומו ביום אחד זה יום
 הכיפורים שנתן להם הקב"ה, כן נ"ל
 בס"ד לפרש דברי המדרש הנ"ל:
L

ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא
 לילה. במדרש רבה (בר"ר ג' ו')
 אמר רבי אלעזר לעולם אין הקב"ה
 מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה,
 ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא
 אלקים לילה אין כתיב כאן, אלא
 לחושך קרא לילה ע"כ. י"ל דלמה היה
 לו לומר ולחושך קרא אלקים לילה
 דהא כתיב כבר ויקרא אלקים לאור
 יום, וי"ל כי היכא דכתיב ויהי ערב
 ויהי בוקר הכי נמי הוה ליה להקדים
 ולחושך ברישא, אבל אם כן הוי צריך
 למיכתב ויקרא אלקים לחושך לילה
 ולאור קרא יום ואין הקב"ה מיחד
 שמו על הרעה, וא"ש:

ויקרא אלקים לרקיע שמים. פירש
 רש"י ז"ל אף על פי שנבראו
 שמים ביום ראשון עדיין לחים היו

וקרשו בשני
 לכאורה לפ
 דבראשית בר
 סדר הבריאה
 בתחילת ברי
 היתה תוהו
 כלל שנברא
 דדילמא באמ
 ונ"ל דמכל כ
 מה דאמרינן
 מאמרות נבר
 במסכת ראש
 הוא דהויין ו
 הוא דכתיב
 שמים נעשו
 דנבר

מיהא לפי
 ונראה
 בהא גופא קי

* הג"ה מבעל
 שמים וארץ וכו'
 בראשית בריאת
 דו"ק וכיון דהא
 בריאת שמים וז'
 כמו בראשית מ
 בראשית בריאת
 לגמרי לבראשי
 יהויקים משא"כ
 וי"ל דכאן נמי
 תולדותיה אם
 ב' לא שייך בו

בעוהשי"ת

ספר

חיי משה

שמות - ויקרא

אמרות טהורות, חידושים יקרים
דברים נחמדים, פירושים וביאורים
ציצים ופרחים, דברי אגדה והתעוררות
שבעתיים מזוקקים ביראת ה' ודברי מוסר

אשר דרש דרש מש"ה, מרן עטרת ראשינו,
הגאון האדיר הצדיק המפורסם, פאר הדור והדרו,
שר התורה, עמוד ההוראה, חסידא ופרישא כקש"ת

רבי משה צבי ארי' ביק וצוקללה"ה

אבדק"ק מעזיבזו יצ"ו

אלול תש"ע • ברזקלין ניו יארק יצ"ו

מ, מ) והיה כאשר תריד ופרקתו עלול מעל צואריך וגו'. ובסיבת אהבתו של יצחק אליו אמרה תורה (שם כה, כח) ויאבה יצחק את עשו כי ציד בפיו, ופירש רש"י על זה ב' פירושים הא' שהוא מלשון צידה, שהיה מביא ציד לפיו של אביו, עוד פירש שהוא מלשון צד ומרמה, שהיה מרמה את אביו. ובזה יובן מה שצריכים לאות צ' כפולה לבטל כחו של עשו, כי כדי לבטל שני הכחות האלו שמרומזו בתיבת ציד, יש לבטלו באות צ' כפולה, יה"ר שנזכה במהרה לצמח מצמיח בגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

76 ין ולכל בני ישראל היה אור
במושבתם (י, נג). ויש

לדייק דהיה לו לומר ולכל בני ישראל לא היה חושך, כדי לומר שלא היה המכה לישראל כמו למצריים, וכמו שאמר במכת ברד (ט, טו) רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד, וכן במכת ערוב אמר (ט, יח) והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליהם לבלתי היות שם ערוב, ומדוע לא אמר כאן ולכל בני ישראל לא היה חושך. ומלשון זה שאמר היה אור, נראה משמעותו, שנברא עתה לבני ישראל אור חדש, מה שלא היה מקודם, ויש לדעת מהו האור שנברא לבני ישראל עתה במצרים.

גם יש לדייק מה שאמר הכתוב תיבת במושבתם, שנראה כמיותר, כי אם כבר אמר שהיה אור לבני ישראל, הרי

מובן מאליו שהיה האור במקומות מגוריהם, ולשם מה אמר במושבתם.

והנה תכלית ומטרת גלותן של בני ישראל במצרים, היה כדי לזכך את נפשם ולטהרם, להיותם כלים ראויים להיות לעם סגולה וגוי קדוש לה' אלקים.

וזה כוונת הכתוב באומרו ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, וכוונת האור שאמר הכתוב הוא האור האלקי שהאיר על נפשותיהם ונשמותיהם, והיה בהם היפוך ממה שאמר הנביא (ישעיה מ, ט) כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאמים (עיי"ש נמלני"ס), כי גם בחשכות הנשמה והנפש שייך לומר לשון חושך, ובעת האיר זיו הנשמה, שייך לומר על זה לשון אור. ואמר הכתוב ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, כי עתה בעת מכת חושך, האיר אור חדש על בני ישראל, כי הוטהרו בני ישראל והזדככו עד שנעשו ראויים להיות עם קדוש וממלכת כהנים לה'.

והוסיף הכתוב לומר במושבתם, כי אור זה שהאיר על נשמותיהם של בני ישראל, היה מכה מה שהיו הם במושבותם, והיו מופרדים ומובדלים מהמצריים, ולא נתערבו בגוים ולא למדו ממעשיהם, ועל ידי כן האיר עליהם אור האלקי. ויה"ר שיתקיים בנו המשך הכתוב שאמר הנביא ישעיה (סג) ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה, במהרה בימינו אמן
כ"ר.

עוד יש לומר, כי כשמתו הרשע ישראל, היה אור ל זמן שהרשעים בע חשיכה ואפילה בע חז"ל (בראשית רבה פ"ג, ט) זה גלות יון, שו ישראל, הרי דבזמן ישראל הם מחשיכנו ישראל. וזה שאמר ישראל היה אור ב שמתו הרשעים מבני חדש לבני ישראל

וזאת תפילתנו ועת ציון תאיר, וז הכתוב (שם יא, ט) כי את ה', וכל הרשעה ונזכה כולנו במהרה נזכה ליהנות מאור שמו, בשוב ה' את בימינו

∞

יא] ויאמר לבו צאנן (מ). יש להבין (ו) שישאירו את צאנן ישתכו

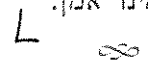
ואפשר שכוונתו ו לא יקחו ב ולא יהא סיפוק הגשמי, ירצו בני הני ועל ידי כן ישוכו ג

קומות
נתם.
בני
לזכר
אויים
לקים.
בני
כוונת
ואלקי
והיה
זיה ס,
ערפל
שכות
ושך,
- על
בני
עתה
בני
דככו
קדוש
אור
של
הם
ילים
ימדו
אור
תוב
ז ה'
אמן

21

¶ **עוד** יש לומר, כי עתה בימי החושך כשמתו הרשעים שהיו בין בני ישראל, היה אור לבני ישראל, כי כל זמן שהרשעים בעולם, הרי שורת חשיכה ואפילה בעולם, וכמו שאמרו חז"ל (נרשטיה רנה פ"ג, ד) וחושך (נרשטיה א, ב) זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל, הרי דבזמן שיש רשעים בין ישראל הם מחשיכים עיניהם של הכלל ישראל. וזה שאמר הכתוב ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, כי עתה שמתו הרשעים מבני ישראל, זרח אור חדש לבני ישראל במושבותיהם.

וזאת תפילתנו ועתירתנו אור חדש על ציון תאיר, וזאת על ידי שיתקיים הכתוב (סס יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את ה', וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, ונזכה כולנו במהרה לאורו, על ידי זה נזכה ליהנות מאור זיו תפארתו יתברך שמו, בשוב ה' את שיבת ציון, במהרה בימינו אמן.

יא ויאמר לבו עברו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג י) (ד). יש להבין מדוע ביקש פרעה שישאירו את צאנם ובקדם במצרים, ומה ישתכר מזה.

ואפשר שכוונתו היתה, כי ידע שאם לא יקחו בני ישראל בקר וצאן, ולא יהא סיפוק די צרכם ומחסורם הגשמי, ירצו בני הנעורים לשוב למצרים, ועל ידי כן ישובו גם אבותיהם למצרים.

והשיב לו משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו, כי לא זו בלבד שאין אנו זקוקים לדברים גשמיים, אלא אף מה שאתה תתן בידינו, לא ישמש לנו כדי סיפוקנו, ואין אנו זקוקים אלא סיפוקנו הרוחני, ולכן אנו צריכים צאן ובקר להקריב קרבנות, ואינו לתועלת גשמי אלא לתועלת רוחני.

יב ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות י)

(כ). הקשה בספר פנים יפות היכן מצוינו שנתקיימה דברי משה אלו שיתן פרעה בידי בני ישראל זבחים ועולות. ואף בעת ששלח פרעה את בני ישראל ממצרים אמר להם (יג, לג) גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דברתם, אבל לא נתן להם משלו, אלא אמר להם שיקחו משלהם (ועיין נרש"י סס שפירש שנתן נידס משלו, אך לפי פשוטו של מקרא לא נאמר אלא שאמר להם שיקחו משלהם).

ונראה בביאור הדברים, כי מה שאמר פרעה רק צאנכם ובקרכם יצג, היה בעיצומו של מכת חושך, שאז היו בני ישראל מצווים כבר על קרבן פסח, והיו זקוקים להרבה צאן, ולכן אמר לו משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות, כדי שיוכלו להקריב קרבן פסח. ומשה אמר לו הלשון זבחים ועולות, ולא הזכיר פסח, כי פרעה עבור היותו בן נח, לא היה יודע שאפשר להקריב קרבן פסח, רק מזבחים ועולות שגם עכו"ם מקריבין.

יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה על האדמה:

ובזה הנה מקום אתי לפרש דברי המחלוקת כל מכה שהיתה במצרים היתה של ארבע מכות, או של חמש מכות, שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים, כמבואר בהגדה, כי כחות הרע מתנגדים לאחדות ה', כי עמך מקור חיים, והם להיפוך, ומהם כל חורבן וכל שממה, וע"כ הם במספר ארבעה כמ"ש מהר"ל בטעם מספר ארבע המלכיות שהן מתנגדות לאחדות ה', וע"כ הגוליונין בישינן הם נמי במספר ארבעה כידוע בפסוק והוא רחום, וכחות הרע האלו טמטמו את לב פרעה, והם הם הביאו את הדבר עם כל מכה ומכה, וע"כ מר אמר שכל מכה ומכה היתה של ארבע מכות, והיינו שכל פועל מכה ה' כפול ארבעה, ומר אמר שכל מכה ומכה היתה של חמש מכות, שידוע שחמש הרגשות הן באדם, ויש לומר שמקבילים לענין חמשת חלקי הנפש נפש רוח וגשמה ח' יחידה, וכל חמשה החלקים קבלו את המכות ונתבטלה מהם צורת האדם כנ"ל, א"כ הנפעל קיבל את המכה כפול חמשה, בקיצור מר אויל בתר הפועל ומר אויל בתר הנפעל, ושניהם אמת ולא פליגי:

76 ולפי האמור יש לפרש דברי המדרש התמוהים (ריש פ' י"ד) הה"ד שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו רבותינו אמרו על שלא קבלו במרות דברו של הקב"ה עליהם, וזה תימא מה חידשי לנו רבותינו ומי לא ידע שהמכות באו על מצרים מפני שלא שמעו לקולו של הקב"ה ביד משה לשלח את ישראל, ועוד מה זה שאמרו במכת חושך ולא אמרו זה בתחילת המכות, והכתוב עצמו לפי"ז אין לו הבנה, ולמה לא אמר הפך מימיהם לדם ולא מרו את דברו, אך יש לומר דהנה במדרש בסמך מהיכן ה' החושך, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר מחושך של מעלה שנאמר וישת חושך סתרו, ור' נחמיה אומר מחושך של גיהנם, ויש לפרש מחלוקתם דהנה הלשון כפול חושך ויחשיך, וע"כ הפירוש שכמו שבמכות

הקודמות אטמו וסתמו את לבם נוסף על עץ המכה כן נמי מכת חושך שנוסף על המכה בגשמיות הוסיפה המכה להחשיך את עיני שכלם, ועד כה אטמו וסתמו המכות את לבם וניטל מהם כח ההתעוררות וההתפעלות ואבדו את לבם אבל עכ"פ הבינו וראו את אשר לפניהם, ובמכת חושך ניטל מהם גם שכלם ולא הבינו ולא ראו עוד מה שלפניהם, וע"כ אחר מכת חושך נמצא אצל פרעה טפשות וסכלות רעה, מה שלא נמצא בכל המכות הקודמות, ובמדרש (פ' ט') כשהי' משה יוצא מאצל פרעה ה' אומר אם יבוא אצלי בן עמרם אני הורגו ואני צולבו ואני שורפו, וכשהי' משה נכנס מיד נעשה פרעה מטה, וא"כ זה תשע מכות שלא ה' יכול לעשות למשה מאומה, עתה היכה בסנורים ושכה כל זאת ואומר אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות, ומי עיכב בידו כל העת עד הנה שלא ימיתנו, אלא שנחשכו עיני שכלו ולא הבינו ולא ראו מה שלפניהם, והדברים ידועים למבינים ששלש המכות האחרונות הן בשכל, ור' הראשונות הן במדות שמשכנן בלב, ע"כ בוי הראשונות אבד את לבו ובשלש האחרונות אבד את שכלו שבמדות, ע"כ גם במכת ארבה התחילה חשכת השכל, ונרמו זה בכתוב ותחשך הארץ, אבל לא ה' ניגע כ"כ בשכל ובמדות, כי השמינית היא נגד ספירת בינה ועדיין מתיחסת ללב כי הלב מבין וכל המדות ממנה מתערין, רק במכת חושך נוסף על החושך הגשמי אבדה חכמת חכמיו ונחשך השכל ונתקלקל המוח, וזה הפירוש שלח חושך ויחשיך כפל הלשון, היינו החושך הגשמי והחושך הרוחני, שנחשך שכלו שלא הבינו ולא ראו את אשר לפנינו, וזהו שאמרו ר' יהודה ור' נחמיה, מר-מיירי בחושך הגשמי ואמר שהי' מגיהנם שהוא העדר הבריאה, ומר מיירי בחושך השכלי ואמר שהוא מחושך של מעלה, היינו כי החושך של מעלה הוא שלא יביטו הנבראים למעלה ממדרגתם כמ"ש (תהלים י"ח) ישת חושך סתרו, החושך מסתירו מן הנבראים מזה נשתלשל למטה ענין החושך שמסתיר הדבר מעיני שכלו ואינו רואה ואינו מבין:

ולפי"ז יובנו דברי רבותינו על שלא קבלו במרות דברו של הקב"ה עליהם שבאו לפרש מהו החושך השכלי שבא עלינו ואמרו שזהו החושך השכלי שלא קבלו במרו דברו של הקב"ה שאלמלא הוכו בסנורים ה' להם לעשות מה שנצטוו על כרחם של בטובתם, שזהו ענין קבלת מרות ואדנו לעשות מצד ההכרח ולא לחשוב כלל אם ז הדבר נגד רצונו או לא, ואילו לא היו מוכי בסנורים ה' להם לראות ולהבין את סוף שסוף סוף יהיו מוכרחים לשלח את ישראל ולמה זה הם מוכים ולוקים בתנם, אל שהחשיך את עיני שכלם, ומיושב בזה דקדו לשון המדרש, שלא אמר בשביל שלא קבו במרות שלשון זה ה' במשמע שהחושך ב בשביל עון שלא קבלו, אלא אמר על שג קבלו שלשון זה סובל על מהותו של דב שזה ה' מהות חשכת השכל על שלא קב במרות על כרחם שלא בטובתם דברו ע הקב"ה עליהם, וזה הוא חידוש שחידשו ל רבותינו לפרש, ומיושב שלא ה' ראוי לומר בשאר המכות אלא במכת חושך, וממוצא הדברים שמתחמת המכות אב המצרים את לבם ואת מוח ובאשר ידוע שכל המכות היו נגוף למצר ורפוא לישראל כבונה"ק (ל"ו), ועשר המכ הן כנגד עשרה המאמרות שבהם נברא העו" וכו"ק וקיני האדמו"ר הגדול וצללה"ה מקא הגיד שבמכת חושך נסתלק מהמצרים המא יתי אור, ולעומתם זכו ישראל לאור שנב ביום ראשון, שאדם מביט בו מסוף העו ועד סופו וגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, ו ולכל בני ישראל ה' אור במושבותם, וכ אבי אדמו"ר וצללה"ה הגיד דבמכת בכור שהיא סילוק הראשית של מצרים נפ לישראל מאמר בראשית, דבראשית נמי מא הוא כבש"ס ר"ה (ל"ב), ובדאי כן הוא המכות אחת לאחת למצוא חשבון, ולפי דר הנ"ל דבשבע המכות הראשונות נטמטם המצרים ונעשה כאבן בלי חיות והתעוררו לעומתם נתעוררה בישראל חיות והתעוררו שהסירו את לב האבן, ובשלש המו האחרונות שניטלו מן המצרים השכל והד